

ző „XVIII. századi zeleméri helynevek” című dolgozatában az adott időszakból való térképeknek Zelemér és Szentgyörgy települések területére, illetőleg e települések határára vonatkozó anyagát, valamint a tárgyalt helynevek mai továbbélését.

A kötet tartalmának e rövid szemléjéből az is kiderül, hogy a szerző az előszóban megfogalmazott irányelvnek megfelelően igen sok tudomány eszközeinek, eredményeinek a felhasználásával, a névtant – számos elődjéhez hasonlóan – interdiszciplináris tudománynak tekintve közelít témájához, a helynevek vizsgálatához.

RESZEGI KATALIN

A MAGYAR NÉVTANI ÉRTEKEZÉSEK SZOROZATRÓL ÉS ELSŐ KÖTETÉRŐL – B. GERGELY PIROSKA: KALOTASZEG KERESZT- ÉS BECENEVEI

1. A magyar névtani kiadványok között nemrég egy új sorozat első kötetét, B. GERGELY PIROSKA „Kalotaszeg kereszt- és becenevei” című munkáját vehette kezébe a névtan iránt érdeklődők széles tábora. Illő, hogy ebből az alkalomból néhány szót szójunk erről a kötetről és magáról a sorozatról.

A névtani kutatások eredményeinek fontos fóruma volt a Magyar Névtani Dolgozatok HAJDÚ MIHÁLY (és néhány szám erejéig JUHÁSZ DEZSŐ) szerkesztésében. E sorozat immár elérte a 200. kötetet, így felmerült a kérdés: folytatódjék-e a sorozat némi arculati változtatással, vagy teljesen új alapokra helyezve induljon egy új sorozat az értékes névtani munkák megjelentetésére. A korábbi sorozat megjelentetője, az ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézetének Névkutató Munkaközössége úgy határozott, hogy az utóbbi lehetőség tűnik követendőnek, mivel tematikus jellegű változtatásokra is sort kell keríteni. Az MND ugyanis adatközlő és feldolgozó, elemző jellegű munkáknak is helyt adott, s ez a tematikus sokszínűség mellett sokszor színvonalbeli egyenetlenségeket is eredményezett (l. HAJDÚ MIHÁLY értékelését a Névtani Értesítő jelen számában). Célszerűnek tűnt ezért legalább e két egységet szétválasztani, és a nagyobb terjedelmű értekezések, elemzések, feldolgozások számára külön sorozatot indítani.

A Magyar Névtani Értekezések sorozatban eszerint elsősorban olyan munkákat kívánunk közölni, amelyek a magyar névtani kutatások egy-egy részterületének újabb eredményeit összefoglaló, értékelő, elemző álláspontból közelítik meg. Továbbra is helyt adunk az egy-egy tájegység névanyagát rendszerező feldolgozásoknak, ahogy ezt az alább ismertetett munka is példázza. Ilyen esetben természetesen az adattárak csatolását sem mellőzhetjük. A sorozat kötetei között helyük van a tematikus tanulmánygyűjteményeknek, doktori disszertációknak és egyéb színvonalas névtani munkáknak is.

Az új sorozatot új arculattal kívántuk érzékeltetni. A külső megjelenés mellett megváltoztak a szerkesztési szempontok is. Figyelembe vettük más névtani kiadványok gyakorlatát; közülük leginkább a Névtani Értesítő szerkesztési szabályait tartjuk követendőnek (l. a jelen szám végén is). A sorozatjelleget a külső borító grafikai ábrázolása továbbra is érzékelteti.

2. A sorozat első kötete szervesen illeszkedik B. GERGELY PIROSKA eddigi munkásságának vonalába. Kalotaszeg személynévfajtáinak átfogó elemzése ezzel a kötettel vált teljessé. E tájegység családnévanyagát és ragadványneveit tárgyaló, mára a névtani kutatásban alapműveknek számító kötetek (B. GERGELY 1977, 1981) után immáron a kalotaszegi keresz- és a becenevekbe is bepillantást nyerhetünk. Az alábbiakban csupán néhány gondolatot jegyzek meg a műhöz kapcsolódóan. A részletes ismertetéstől és bírálattól most eltekintenek, bízva abban, hogy nálam szakavatottabb és ez esetben objektívabb névtanosok ezt hamarosan úgyis megteszik, ahogy ezt a szerző korábbi monográfiái esetében már tapasztalhattuk.

A bevezető arról tájékoztat, hogy e mostani kötet anyagának jelentős része a szerző 1960-as években folytatott gyűjtésének az eredménye, „mely magán hordozza az akkori viszonyok közt egyedül lehetséges: kizárólag adatközlőktől származó élőnyelvi adatgyűjtés előnyeit és hátrányait” (7). Másokhoz hasonlóan különböző okokból B. GERGELY PIROSKA sem használhatta az adatgyűjtéshez a keresztnévvizsgálat legfontosabb forrásának számító anyakönyveket, így a névátörökítésről is például az élőnyelvi gyűjtésből nyerhetett adatokat. E gyűjtési módszer kétségtelen előnye főként a becenevek kapcsán jelentkezett, hiszen a szóbeliségben használt gazdag becenévrendszer írott forrásokban jóval ritkábban fordul elő.

A kötet öt fő tematikus egységre tagolódik. (Zárójelben jegyzem meg, hogy a látványosabb tipográfiai megoldások vagy sorszámozás alkalmazásával jobban elkülöníthetőek, tagolhatóak lettek volna a tematikus egységek, a fejezetek és az alfejezetek. Mindez a munka értékét azonban érdemben nem befolyásolja.) Az első fejezet Kalotaszeg keresztnéveit tárgyalja, külön vizsgálva a férfi- és a női keresztnéveket (9–52). A keresztnév-feldolgozás alapja a szakirodalomban gyakran alkalmazott statisztikai módszer, a nevek megterheltségének vizsgálata, amelynek segítségével nyilvánvalóvá válhatnak a névadásban mutatkozó területi és kronologikus hasonlóságok és különbségek. B. GERGELY Kalotaszeg keresztnévadását – a tőle megszokott módon – négy kistájegység (Alszeg, Felszeg, Nádamente, Kapusmente) összehasonlításával vizsgálja. A könnyebb érthetőséget szemléletes ábrák és diagramok sorával sikerült elérni.

A szerző a hagyományos elemzési módszert szocioonomasztikai szempontokkal is kiegészítette. Kimutatta egyebek mellett Felszeg és Nádamente két-két hagyományosan falusias és városias településének (Magyarvalkó és Bánffyhunrad, Mákó és Bács) névadásában mutatkozó eltéréseket is. Megállapította, hogy a hagyományos falvakban a nagyon gyakori, 20% fölötti nevek alkotják a névstruktúra jelentékenyebb részét (47).

A másik nagy tematikus egységben Kalotaszeg rendkívül színes becenévrendszerét ismerhetjük meg (53–91). Természetesen itt is – hasonlóan más vidékekhez – a leggyakoribb férfi és női nevek becenévbokrai a legterjedelmesebbek (*János* 38, *István* 33, *András* 23, *Ferenc* 19; *Erzsébet* 49, *Ilona* 35, *Anna* 26, *Katalin* 25). Kiemelendő, hogy a vizsgált terület egészére jellemzőek a *Kis/Kicsi*- előtaggal alkotott becenevek (65).

A továbbiakban a történeti keresz- és becenevekről olvashatunk (92–110) SZABÓ T. ATTILA kalotaszegi személynévgyűjtésének feldolgozásával. A kötetben helyet kapott még egy az 1989–1992 között született általános iskolások keresz- és beceneveit tárgyaló fejezet is (111–23), így az adatok időbeli összevetése is lehetővé vált. A kötetet az adattár zárja, mely terjedelmével is jelzi Kalotaszeg gazdag keresz- és becenévrendszerét (125–322).

A kötet jelentősége abban áll, hogy ezzel nemcsak a jeles névkutató nyelvész, B. GERGELY PIROSKA Kalotaszeg személyneveit tárgyaló sorozata válhatott teljessé, hanem ezáltal egy magyar tájegység személynévadásáról olyan átfogó képet kaphatunk, amelyre a névtani kutatás mindaddig viszonylag kevés példát szolgáltatott (l. pl. ÖRDÖG FERENC: Személynévvizsgálatok Göcsej és Hetés területén. Bp., 1973; FÜLÖP LÁSZLÓ: A Somogy megyei Vízmente személynevei. Bp., 1990). Úgy hiszem, hogy e színvonalas feldolgozás a magyar névtannak mindenképpen hasznára lesz, és az új sorozat további köteteinek is mintául szolgálhat.

N. FODOR JÁNOS

SETTLEMENT NAMES IN THE URALIAN LANGUAGES

[Településnevek az uráli nyelvekben]

Edited by SÁNDOR MATICSÁK.

Onomastica Uralica 3. Debrecen–Helsinki, 2005. 182 lap

1. Önmagában is öröndetes tény egy új, mindössze négy éves múltat maga mögött tudó névtani sorozat újabb darabját kézbe venni, így az alkotóműhely töretlen vitalitását konstatálni, azonban igazán az táplálja az örömmünket, hogy a 3 kötetes válogatott bibliográfia (1/a, b és c), valamint az uráli népek helynévkutatását bemutató tudománytörténeti, illetve áttekintő jellegű tanulmánykötet (2.) után az új opus egy igen jelentős részletet, az egyes uráli nyelvek településnév-rendszerét együtt bemutató kötet. Mi, magyarok a határokon túlra került magyar nyelvű közösségek problémáit ismerve igazán tudhatjuk, hogy az anyanyelvi településnevek ismerete, gondozása és megtartása a népi/nemzeti identitással szorosan összefüggő tényező.

A megszokottan igényes kivitelben, szépen komponált tipográfiával előállított kötet tizenkét tanulmányt tartalmaz, melyek azonban sajnos nem terjednek ki valamennyi uráli népre: egyelőre hiányoznak a mari, az obi-ugor és a szamojéd nyelvek. Az előszó hangsúlyozza, hogy nem az etimológiai kutatásoknak akartak teret adni, hanem a rendszerek leírásának igényével készült a kötet. Ez a terület – főleg a kisebb népeknél – nem vagy alig volt kutatott eddig; az onomasztika szinte egyet jelentett az etimológiával.

Az Onomastica Uralica néven futó kutatási együttműködésen belül lehetőség nyílik a rokonságból fakadó hasonlóságok, illetve az eltérő történelem, valamint a földrajzi és idegen nyelvi környezet eredményezte különbségek feltárására. A településnevek – mint a leginkább kutatott helynévtípus – megfelelő alapot biztosítanak az összehasonlító munkák elkezdéséhez, melyek eredményei – különösen a kisebb uráli népek esetében – a történeti nyelvészet és más történeti jellegű tudományok területén is hasznosulhatnak, ha sikerül tudományos szinten modellálni a névváltozások karakterisztikáját és a névkölcsönzés (átadás és átvétel egyaránt) szabályszerű tulajdonságait leírni. Mindehhez első megközelítésben az egyes nyelvek településnév-rendszerének lexikális-morfológiai, funkcionális-szemantikai megismerése szükséges, lehetőleg a történeti rétegződésből, a földrajzi, ökonómiai és szociokulturális helyzetből fakadó